

Siyasetin Finansmanı Olgusu: Siyasi Partiler Üzerinden Bir Değerlendirme*

The Phenomenon of Financing Politics: An Evaluation on Political Parties

ÖZET

Bu çalışma Türkiye'de siyasetin finansmanını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, siyasi partilerin finansman kaynaklarını, bu kaynakların şeffaflığını ve denetim mekanizmalarını incelemektedir. Türkiye'de uygulanan seçim sistemine kavramsal çerçeve sunulduktan sonra ülkedeki siyasi kültür ve partilerin genel durumu değerlendirilmiştir. Siyasetin finansmanı kavramsal olarak ele alınmış ve tarihsel süreç içinde siyasetin finansmanı ile dünyadaki uygulamalar incelenmiştir. Siyasi partilerin finansman kaynakları arasında devlet yardımları, özel bağışlar ve üyelik aidatları yer almaktadır. Bu kaynakların şeffaf olmaması ve yeterince denetlenmemesi önemli bir sorun olarak vurgulanmıştır. Siyasi partilerin mali denetimi, ilgili yasal düzenlemeler ve denetim organları tarafından yapılmakta ancak bu süreçlerin etkinliği sorgulanmaktadır. Mali denetim ve uygulanan yaptırımların yetersizliği, siyasi partilerin mali şeffaflığını azaltmaktadır. Bu sebeple Türkiye'de siyasetin finansmanının daha şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya kavuşturulması için reform önerileri sunulmuştur. Bu öneriler arasında, siyasi partilerin gelir ve harcamalarının detaylı ve açık bir şekilde raporlanması, denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve toplumun siyasi sürece olan güveninin artırılması yer almaktadır. Çalışma, Türkiye'de demokratik sürecin etkin işleyişi için siyasetin finansmanının şeffaf ve denetlenebilir olmasının önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Siyasi Parti, Siyasetin Finansmanı, Şeffaflık.

ABSTRACT

This study aims to analyse the financing of politics in Turkey. The study analyses the sources of financing of political parties, their transparency and control mechanisms. After presenting the conceptual framework of the electoral system in Turkey, the political culture and the general situation of the parties in the country are evaluated. The financing of politics is discussed conceptually and the financing of politics in the historical process and the practices in the world are analysed. The sources of financing of political parties include state aids, private donations and membership fees. The fact that these sources are not transparent and not sufficiently audited is emphasised as an important problem. Financial auditing of political parties is carried out by relevant legal regulations and audit bodies, but the effectiveness of these processes is questioned. The inadequacy of financial auditing and sanctions imposed reduces the financial transparency of political parties. For this reason, reform proposals have been made to make the financing of politics in Turkey more transparent and accountable. These recommendations include detailed and open reporting of political parties' revenues and expenditures, strengthening audit mechanisms and increasing public confidence in the political process. The study emphasises the importance of transparent and auditable political financing for the effective functioning of the democratic process in Turkey.

Keywords: Politics, Political Party, Financing of Politics, Transparency.

GİRİŞ

Siyasi partiler, anayasa tarafından demokratik yaşamın temel taşları olarak kabul edilmektedir. Bu ifadeyi tam olarak anlayabilmek için demokrasinin temel ilkelerini yeniden değerlendirmek gerekir. Modern siyasi partilerin ortaya çıkışı 19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nde başlamış ve ardından Birleşik Krallık'ta devam etmiştir. Temsili rejimlerin yaygınlaşarak seçme ve seçilme haklarının genişletilmesi, siyasi partilerin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Fakat siyasi partilerin tam anlamıyla tanımlanmasında akademisyenler arasında ortak bir görüş bulunmamaktadır (Eren, 2015: 594).

Erdoğan Teziç siyasi partileri, "ortak görüşlere sahip bireylerin siyasi iktidarı ele geçirmek amacıyla kurdukları örgütler" şeklinde ifade ederken (Teziç, 1976:6) Ergun Özbudun ise, "devlet mekanizmasını kontrol etmeye veya bu kontrolü sürdürmeye çalışan sürekli ve istikrarlı örgütler" olarak tanımlamaktadır (Özbudun, 1979:1). Arif T. Payaslıoğlu da siyasi partileri tanımlarken "devlet iktidarını ele geçirmek ve fikirlerini gerçekleştirmek amacıyla

Ahmet Miraç Akmen¹

How to Cite This Article

Akmen, A. M. (2024). "Siyasetin Finansmanı Olgusu: Siyasi Partiler Üzerinden Bir Değerlendirme" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:8; pp:1426-1436. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13383854>

Arrival: 02 July 2024
Published: 28 August 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu çalışma, yazarın İstanbul Gedik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yüksek Lisans programında Dr. Öğr. Üyesi Selim Sezer danışmanlığında hazırlanan "Siyasetin Finansmanı ve 1982 Anayasası Ekseninde Türkiye Örneğinin Analizi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Gedik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, İstanbul, Türkiye. ORCID: 0009-0008-0346-742X

örgütlenen insan toplulukları” olduklarını ifade eder (Payaslıoğlu, 1952:13). Attila Özer ise siyasi partileri, “toplumun sosyal yapısını etkileyerek fikirlerini bir program halinde iktidara getirmek için birleşen gruplar” şeklinde tanımlamıştır (Özer, 2009:13). Tanımlardaki bu nüanslar siyasi partilerin işlev ve amaçlarının çeşitli boyutlarını yansıtmaktadır.

Siyasi partiler, siyasal toplumla sivil toplum arasında köprü görevi üstlenen araçlardır. Bu partilerin temel özelliklerinden biri, istikrarlı ve daimi bir yapıya sahip olmalarıdır. Yaygın bir biçimde uzun vadeli programlar üzerinden faaliyet gösterirler ve uzun bir süreçte varlığını korumak amacındadırlar. Kapsamlı bir yerel örgütlenmeye sahiptirler ve iktidarı elde etmeyi amaçlarlar. Siyasi partiler, politik stratejiler geliştirir, seçimlere katılır ve hükümet politikalarını belirler. Halkı etkileme çabaları ise propaganda, kampanya faaliyetleri ve diğer iletişim araçlarıyla gerçekleştirilir (Üskül, 2006:26). Bu özellikler, siyasi partileri diğer sivil toplum kuruluşlarından ayıran önemli unsurlardır.

Siyasetin finansmanı, siyasi partilerin ve adayların seçimler veya diğer faaliyetler sırasında elde ettikleri gelirler ve yaptıkları harcamaları içerir. Siyasi partilerin mali kaynaklarını kontrol etme ihtiyacı, kötü niyetli bağışçıların siyasi partilere ve adaylara bağış yaparak onları etkileme ve kendi çıkarlarına hizmet etme potansiyelinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle siyasetin finansmanı, siyasi süreçlerin şeffaflığı ve adil olabilmesi için hayati bir öneme sahiptir. Siyasi partiler ve adaylar devlet yardımları, üyelik aidatları, bağışlar ve çeşitli etkinliklerden elde edilen gelirler gibi çeşitli mali kaynaklara sahiptirler. Lâkin bu kaynakların denetimsiz harcanması demokrasiyi negatif şekilde etkileyebilir. Bunun önüne ancak mali denetim ve şeffaflık ile geçilebilir. Bu sayede demokratik süreçlerin korunması sağlanabilir.

Mali denetim ve şeffaflık kavramları, siyasi partilerin ve adayların mali faaliyetlerinin adil bir rekabet ortamında gerçekleşmesi için gereklidir. Şeffaflık, siyasi partilerin ve adayların mali kaynaklarını ve harcamalarını açıkça beyan etmelerini ifade etmektedir. Bu durum, kamuoyunun ve denetim organlarının siyasi aktörlerin mali faaliyetlerini izleyebilmesini sağlar. Şeffaflık, siyasi partilerin ve adayların kamu güvenini kazanması açısından çok önemli bir unsurdur ve kötü niyetli bağışların belirlenmesine yardımcı olur. Mali denetim, siyasi partilerin ve adayların mali işlemlerinin düzenli olarak incelenmesi ve raporlanması sürecidir. Bağımsız denetim organları tarafından yapılan mali denetim, siyasi aktörlerin hukuki bir çerçevede faaliyet yürütmelerini sağlar. Bu denetimler, seçim dönemleriyle birlikte olağan dönemlerde de yapılır ve siyasi süreçlerin şeffaf ve adil işlenmesine yardımcı olur.

Bu makalede Türkiye’de siyasi partilerin finansmanını düzenleyen hukuki çerçeve ve bu çerçevede yapılan uygulamalar incelenecektir. Ayrıca siyasi partilerin gelir kaynakları, harcamaları ve bu süreçlerin denetimi ele alınacak ve mevcut sorunlar ile çözüm önerileri tartışılacaktır. Türkiye’de siyasi partilerin finansmanının şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya kavuşturulması, demokratik süreçlerin sağlıklı işlenmesi için büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda siyasetin finansmanının düzenlenmesi ve denetlenmesi konularında yapılacak reformlar, demokratik sistemin güçlenmesine ve kamuoyunun siyasi partilere olan güveninin artmasına katkı sağlayacaktır.

SİYASİ PARTİ VE FİNANSMANI: KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Siyasi partiler, demokratik yönetim süreçlerinin sağlanmasında hayati bir unsur olarak kabul edilmektedir. Günümüzde siyasi partilerin kesin bir tanımını yapmak zordur. Çünkü bu teşkilatların özellikleri de zamanla değişim ve dolayısıyla dönüşüm göstermiştir. Bununla birlikte bütün siyasi partiler hukuki bir zemine dayanarak kurulmasına karşın tüzükleri ve teşkilat yapıları arasında farklılıklar bulunabilir. Çünkü tüm ülkelerin kendi kanunları doğal olarak ülke içerisinde yer alan siyasi partilerin tanımlanmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Literatürde var olan farklı tanımlar, bizlere de siyasi partilerin doğasına dair kavramsal bir çerçeve sunmaktadır.

Siyasi partiler, ortak görüş, çıkar ve siyasi amaçları olan bireylerin teşkil ettiği topluluklar olarak tanımlanabilir. Dağ ve İrk’in tanımladığı şekliyle siyasi partiler, benzer ideolojik köklere sahip kişilerin siyasi gücü elde etmek amacıyla oluşturduğu organizasyonlardır (Dağ & İrk, 2012:42). Bu olguda siyasi partiler, mensupları ortak değerler ile idealler etrafında örgütlenmiş ve bu değerleri hem toplumsal hem de politik alanda hayata geçirmeyi amaçlayan yapılar olarak işlev görmektedir. Siyasi partilerin temel görevi, temsil ettikleri ideolojiyle siyasi iktidarı elde etmek ve bu iktidar aracılığıyla toplumu yönlendirmektir.

Philippe Braud siyasi partileri, merkezi veya yerel yönetimlere katılmak ya da iktidarı elde etmek maksadıyla kurulan, bu amaçla geniş halk kitlelerinin desteğini elde eden ve toplulukları harekete geçiren istikrarlı siyasi teşekküller olarak tanımlamaktadır. Erdoğan Teziç ise siyasi partilerin, devlet idaresine dair müşterek görüşleri olan bireylerden oluştuğunun altını çizmektedir (Sarı, 2020:5). Bu tanımlar, siyasi partilerin seçmen tabanından destek toplama ve bu destekle yönetimde etkili olma işlevlerine işaret etmektedir. Bu bağlamda siyasi partiler,

belirli ideolojik ve siyasi emeller doğrultusunda örgütlenmiş bireylerin, belirledikleri hedefleri gerçekleştirmek için kolektif bir şekilde hareket ettikleri oluşumlar olarak kabul edilmektedir.

Siyasi partilerin belirli ideolojik hedeflerle demokratik süreçler içinde faaliyet göstererek iktidar mücadelesi veren yapılar olduğunu vurgulayan tanımlar da mevcuttur. Buna göre “belirli bir ideolojiyi veya programı hayata geçirmek ve yasal yollarla iktidarı elde etmek amacıyla örgütlenmiş kuruluşlar” olan siyasi partiler, demokratik ve özgür bir ortamda iktidarı elde etmek için yarışan ve belirli bir program çerçevesinde bir araya gelen bireylerden oluşan siyasi örgütlerdir (Aliefendioğlu, 1996:96).

Siyasi partilerin toplumda güven sağlayabilmesi, seçmen kazanabilmesi ve iktidarı elde edebilmesi için iyi bir organizasyona sahip şekilde istikrarlı olmaları elzemdir. Siyasi partiler doğal olarak kendi ülkelerinin kanunlarına uygun şekilde kurulurlar. Bundan dolayı kanunlara aykırı eylemleri sonucunda siyasi faaliyetleri engellenebilmektedir. Şayet bir siyasi sistemde birden fazla parti bulunuyor ve iktidar için rekabet durumu yaşanıyorsa ancak o zaman yönetimin de daha şeffaf olma ihtimali artar. Bu yüzden siyasi partilerin birbirlerini denetleme rolünün de önem taşıdığını belirtmek gerekmektedir. (Altıntaş, 2003:2).

Siyasi partilerin sınıflandırılmasına dair çeşitli çalışmalar vardır. Bu tasnifler arasındaki çizgilerin kalın olduğunu söylemek de mümkün değildir. Örnek olarak Duverger siyasi partileri kadro ve kitle partileri olarak tasnif ederken Sigmund Neumann ise temsil partileri ve bütünleşme partileri olarak ikiye ayırmaktadır. Otto Kircheimer de “hepsini yakala” (*catch-all*) partileri şeklinde bir tanımlama yaparken Angelo Panebianco profesyonel partiler olarak bir tasnif oluşturmuştur. (Karakurt, 2016:45). Bu gibi tasnifler, siyasi partilerin teşkilatlarını anlamak için bir rehber görevini üstlenebilir. Bu sebeple çeşitli parti tiplerini kısaca bir özetlemenin bu makalede incelenen konuya katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Duverger’in sınıflandırılmasında bir partinin kuruluş ve destekleme sürecinde şayet seçkin bir kadro finansmanı sağlıyorsa bu siyasi parti, bir kadro partisi olarak değerlendirilir. Fakat fikirleri ve ideolojisiyle halkı eğitmesi ve kendisine bu şekilde taraftar edinmesi durumunda ilgili parti bir kitle partisine dönüşebilir. Literatürde Duverger’in bu teorisine yönelik en mühim eleştirilerin başında her partinin zaten bir kitleye malik olması şartının gerçekliği vardır. Çünkü teorinin aksine gerçek dünyada, siyasi partilerin asla sadece kadro partisi olarak kalamayacağı ve muhakkak bir kitleye hitap etmesi ve taraftarının olmasının gerektiği kabul edilmektedir (Sarı, 2020:46). Bu eleştiri ışığında söylenebilir ki Duverger’in tasnifi daha çok teoride kalarak yeteri derecede gerçek dünyadaki siyasi gerçekliği sağlam bir şekilde yansıtamamaktadır.

Neumann’ın teorisine göre ise siyasi partiler, işlevlerine göre bireysel ve sosyal bütünleşme partileri olarak tasnif edilebilir. Sosyal bütünleşme partileri halk içinde geniş kitlelere hitap eden ve demokrasinin modern temsilcileri olarak kabul gören partilerdir. Adından da anlaşılacağı üzere bu partilerin seçmen kitlesi oldukça geniştir ve toplumsal uzlaşıyla bütünleşmeyi ya da birleşmeyi teşvik ederler. Buna karşın bireysel partilerse dar bir alanda sınırlanarak küçük bir kitleye hitap eder ve bu sebeple katılım düzeyi düşüktür. Bu partilerin yaygın olarak belirli bir kesimin çıkarlarını temsil ettiği görülür ve bundan dolayı da halk nezdinde yaygınlaşması mümkün olmaz (Cerit, 2019:16-17) Bu sınıflandırmanın çerçevesi bizlere siyasi partilerin işlevlerini ve halk nezdindeki rolünü anlayabilmek için önemli bir resim çizer. Farklı partilerin toplumun farklı kesimlerine nasıl hitap ettiğini ve bir temsil kimliği oluşturduğunu gösterir.

Siyasi partiler aynı zamanda disiplin durumlarına göre kendi içerisindeki otorite yapısı nezdinde tasnif edilebilir. Bu tasnifte ise siyasi partinin teşkilatlanmasındaki otorite yapısına bağlı şekilde iki temel tür bulunmaktadır. İdeolojik birlikliğe sahip olmayan ve parti içi teşkilatıyla taraftarlarının tamamen serbest bırakıldığı partilere “Serbest Partiler” denilmektedir. Bu siyasi partilerde teşkilat içerisindeki hiyerarşi ve disiplinin belirginliği çok azdır. Mensupları da çoğunlukla bireysel inisiyatifleriyle hareket eder. Parti kadrosunun ve teşkilat üyelerinin çeşitli faaliyetlere muntazaman katılımını isteyen ve tüm işleyişin önceden belirlenmiş kurallara bağlı olduğu siyasi partilere ise “Disiplinli Partiler” denir. Bu partilerde teşkilat içerisindeki hiyerarşi ve disiplin çok daha belirgindir. Üyelerin parti tüzüğündeki kurallara riayet etmeleri ve mutlaka parti disiplinine sadık kalmaları beklenir. Bu sınıflandırmaya göre siyasi partiler iç yapılarına ve işleyişlerine göre farklılık gösterir. Bununla birlikte parti içerisindeki otorite ve kurallar bütünü, siyasi partilerin işleyişinde mühim bir rol oynadığı vurgulanır (Cerit, 2019:18-19).

Literatürde yer alan parti tiplerinden birinin de lider partileri olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu tür siyasi partilerde teşkilat yapısı ve tepkileri, doğrudan doğruya bir liderin karakterine ve onun liderlik tarzına bağlıdır. Ancak liderin değişmesi durumunda parti teşkilatlanmasında ve stratejilerinde birtakım değişiklikler söz konusu olabilir. Liderin görevinden alınması yahut ayrılması durumları parti için ciddi bir kriz doğurabilir. Hatta lider, her şeyin merkezinde olduğu için partinin tamamen dağılmasına bile neden olabilir. Lider partileri, liderin karizması ve onun yetenekleri (söylevleri) hususunda yoğunlaşır. Bu durumda da liderin kişisel karizması ve popülaritesi, siyasi

partinin tüm başarısının temel aktörü olabilir. Böylece partinin tüm başarısı tamamen liderinin şahsiyeti üzerinden belirlenmiş olur. Bu gibi partilerde liderin etkisi yaygın şekilde parti içindeki diğer aktörlerin etkisinden ön plandadır ve en belirgin haldedir (Karakurt, 2016: 46).

Bahsedilmesi gereken bir diğer parti tipi ise çağdaş kadro partileridir. Bu partiler esasında küçük bir üye sayısına sahiptir ancak kadrolarının yetkinliği yüksektir ve seçmen üzerinde de gözle görülür derecede bir etkiye sahiptir. Modern kadro partileri aynı zamanda seçmenlerle etkileşimi ve iletişimi sürekli olarak diri tutarlar bunun için de teknolojiyi aktif olarak kullanmaktadır. Bu türdeki siyasi partiler temel olarak belirlenmiş bir ideoloji yahut politika platformu etrafında teşkilatlanırlar. Bundan dolayı üyeler arasında da sıkı bir bağlılık ve uyum bulunur. Genellikle uzmanlığa dayanarak politika önerilerinde bulunurlar ve bu şekilde seçmenlerini etkilemeyi hedefler. Şunu da eklemek gerekir ki bu partiler modern iletişim araçlarının tümünü etkin biçimde kullanarak seçmenlere doğrudan ulaşmaya çalışır ve bu sayede onları etkileme konusunda yoğun bir faaliyet yürütürler. Küçük sayılabilecek bir üye sayısına karşın siyaset arenasında hem etkili hem de etkileyici bir politik güce sahip olmaları, bu tür siyasi partilerin modern siyasetin tüm dinamiklerinde hayati bir role sahip olduklarının göstergesidir (Cerit, 2019:23).

Türk demokrasi tarihinin en kritik dönemlerinden biri olarak da siyasi partilerin ortaya çıkışı gösterilmektedir. Bu siyasi partiler baskıcı ve mutlakiyetçi rejimlerden demokratik idare şekline geçişte hayati roller üstlenmiştir (Dağ ve İrk, 2012:45). Türkiye'nin siyaset tarihi oldukça karmaşık ve iç içe geçmiş bir yapıdadır. Bu karmaşık yapı esasında partilerin çeşitliliği ve kronolojik sıralama ile daha da zenginleşir. Osmanlı Devleti döneminden itibaren Cumhuriyet'in ilanını da takip eden süreçte birçok parti, siyaset sahnesine adım atarak farklı ideolojileri temsil etmiş; bazı partiler birleşirken bazıları kapanmış yahut kapatılmak zorunda kalmıştır (Karakurt, 2016:41). Türkiye'de siyasi partilerin kurulması, teşkilatlanması ve işleyişi 22 Nisan 1983 tarihinde yürürlüğe konulan "Siyasi Partiler Kanunu" (SPK) tarafından belirlenmiş kurallara tabiidir. Bu kanunun belirlediği kurallar çerçevesinde siyasi partiler, merkezi bir yapı ile teşkilatlanarak il, ilçe, belde ve köy ölçeklerinde örgütlenmektedir. Bu örgütlenmenin her aşamasında, parti içinde demokrasinin tam ve gerçek anlamıyla işleyip işlemediği ise açık bir surette belirlenmemiştir. Her ne kadar siyasi partiler kendi içlerindeki seçimler sonunda vazifelendirilen kişiler tarafından yönetilseler de bu idare biçiminin gerçek bir demokratik katılımı yansıttığına ilişkin açık bir kanıt yoktur (Gökçe, 2013: 71).

Farklı görüşlere saygı gösterilmesi ve siyasetin de halkın yararı doğrultusunda sürdürülmesi ilkesi olan demokraside, siyasi partiler bu ilkenin başat aktörlerindedir. Fakat demokrasinin kavramsal ve davranışsal olarak benimsenememesi, bazı partilerde rekabetin iktidarı elde etme hırsı olarak algılanmasına ve bundan dolayı da tamamen bir çıkar mücadelesine dönüşmesine neden olmaktadır. Türk siyasal tarihinde bu iki yapıda da partilerin var olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumu aynı zamanda bir siyaset kültürü sorunu olarak değerlendirmek de yanlış olmaz. Demokrasinin Avrupa'da olduğu şekliyle toplumsal olaylar neticesinde elde edilmiş olmaması ve Türkiye'ye kolay bir şekilde uyarlanıp uygulanamaması bu durumun başat sebebidir. Böyle bir sorun aynı zamanda siyasi parti destekçiliğinde toplumsal ayrışmalara ve belirli gruplar arasında yaşanabilecek çatışmalara neden olabilecek toplumsal riskleri içinde barındırır (Altıntaş, 2003:6). Bu sorunun yansımaları sadece sosyolojik problemlerle çevrelenmiş olarak kalmaz. Siyaset alanında istikrar sağlayamayan pek çok partinin bulunması da bu sebebin bir göstergesidir. Toplumun çatışmaya yatkınlığı doğal olarak siyasi partilerin tutum ve davranışlarını da etkiler. Bu durumun neticesinde bazı siyasi partilerin bizzat kendisi sorun yaratan birimlere dönüşür. Örnek olarak; rüşvet, yolsuzluk ve rant arayışları veya bu gibi girişimler, bir siyasi parti için çok hızlı ve keskin bir güven kaybına neden olarak kapatılma yahut siyaset arenasından tamamen çekilerek dağılma gibi neticeler yaratabilir (Oğuz, 2011:86-88). Lakin Türkiye için tamamen olumsuz bir tablo resmetmek tabii ki kabil değildir ve akademik olarak da doğru olmaz. Çünkü uzun senelerden beri varlığını sürdüren siyasi partilerin olduğu ve hem yerel hem de merkez seçimlerinde istikrarlı bir surette aktif rol aldıkları bilinmektedir. Olumsuzluklar bir yana bu gibi siyasi partilerin var olduğunu da belirtmek elzemdir.

Siyasetin finansmanı hususunda ise ilk olarak Max Weber'in, Bavyera Özgür Öğrenciler Birliği önünde 1919 senesinde yapmış olduğu konuşma tarihsel bir kayıttır. Alman sosyolog bu konuşmasında yönetimin temel araçlarının paradan yapıya, savaş mühimmatından araçlara ve atlarla diğer unsurlara kadar geniş bir yelpazede yer aldığından bahsetmiştir (Weber, 2017:11). Böylece Weber, siyasette ve yönetimde paranın (yani finansmanın) belirleyici bir rol üstlendiğini vurgulamıştır. Alman sosyoloğun tespiti, idarenin güç ve etkinlik kazanmasında para temel olmak üzere maddi kaynakların hayati noktasına işaret etmektedir. Finansal yapıya ve diğer unsurlara kadar geniş bir perspektiften baktığımızda, karşılaştığımız manzarada yönetme erkini arttıran unsurların çeşitliliği fark edilmektedir. Hususen modern toplumlarda ekonomik kaynakların faydalı kullanımı, siyaset arenasında da belirleyicilik konusunda merkez faktörlerden biri haline gelmiştir. Siyasetin finansmanı da yalnızca mali açıdan değil, diğer parametreleri de kapsayan geniş bir konudur. Siyasetin finansmanı her şeyden önce seçim sonuçlarına

etki ederek demokrasinin gelişimi sürecinde kritik bir vazife üstlenir. Bu sebeple siyasetin finansmanı; devlet yardımları, gelir ve harcamalarla ilgili regülasyonlar ve mali denetim olmak üzere üç ana başlık altında incelenmektedir (Uzun, 2010:19).

Ingrid van Biezen'a göre de siyasetteki idari süreç ve uzun soluklu seçim kampanyaları, geometrik olarak artan bir şekilde finansman ihtiyacını doğurmaktadır (Bizen, 2003:5). Lâkin bu süreçler içerisinde karar alıcıların maddi kaynaklara bağımlı olmasının önüne geçmek elzemdir. Çünkü maddiyat ile politika arasındaki münasebetler her zaman çeşitli tartışmaların konusu olmuştur. Bu tartışmalar çoğunlukla göstermiştir ki finansal kaynaklar, politika üstünde menfi etkilerde bulunmuştur (Biezen, 2003:12). Temel görüşe göre; siyasi süreçlerde finansman ihtiyacı artarken aynı zamanda demokrasilerde karar alma mekanizmalarının finans kaynaklarına bağımlı hâle gelmesinin sınırlandırılması gerekliliği odak noktasıdır. Biezen'da politika ile maddi kaynakların birbiriyle ilişkisini sorgulamış ve neticede politik süreçlerin negatif etkileyeceği öngörüsünde bulunarak doğabilecek problemleri işaret etmiştir. Bu noktada demokrasi ilkelerinin muhafazası adına siyasetin finansmanının denetlenmesi ve böylece şeffaflığının sağlanabilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.

Siyasi partilerin kendisine sağlamış olduğu maddi kaynaklarıyla teşkilatının örgüsü arasında sıkı bir bağ bulunur. Partilerin örgütlenme biçimi, üyelik sistemi ve liderin karakteristik profili gibi nitelik özellikleriyle maddi kaynakları arasındaki ilişkiler karşılıklı olarak etkileşim içindedir. Partilerin içerisindeki demokratik süreçlerin açık ya da kapalı olmasını da partideki maddi kaynaklarla üyelerin katılım isteği arasındaki ilişki belirlemektedir. Merkezi yapılar, otoriter yahut demokratik idari tarzları da elbette finansman kaynaklarıyla doğrudan alakalıdır (Özyavuz, 2007:28).

Bütün ülkelerin kendi seçim sistemleri yaygın olarak siyasi finansman hususundaki tecrübelerine dayanmaktadır. Seçim sistemlerinin tek adaylı (dar bölge) ya da çok adaylı (geniş bölge) olması doğal olarak siyasi finansmanı kayda değer derecede etkilemektedir. Tek adaylı olan seçim sistemlerinde adayın şahsî niteliği belirleyici olur. Doğal olarak bu durumda adayın seçim kampanyası siyasi finansmanın odak noktası haline gelir. Aday, siyasi partinin önüne geçebilir. Diğer yandan ise çok adaylı seçim sistemlerinde siyasi parti belirleyici bir rol oynar. Adayların önüne geçerek siyasi finansman seçim sürecini aşacak surette artar. Bu duruma dair yapılan gözlemlerde seçim sistemlerinin siyasi finansmanı nasıl etkilediği ortaya konulmaktadır (Uzun, 2010:29).

Siyasetin finansmanı yaygın şekilde seçim kampanyası sürecinde adayın maddi ihtiyaçlarını karşılamayı, siyasi partilerin faaliyetlerinin finansmanını sağlamayı, propagandaları yürütürken ilgili kuralları ve denetim mekanizmalarını kapsamaktadır. Bu tanımda göze çarpan husus demokratik bir toplumda siyasetin sürdürülebilir olmasında ve etkinliğinde siyasetin finansmanının mühim bir rol oynamasıdır. Siyasi partiler, demokrasinin ayrılmaz bir parçası olduğundan tek parti sistemleri de doğal olarak demokratik bir rejim olarak kabul görmemektedir. Çoğu ülkede birden fazla siyasi parti vardır ve sonuç olarak bu çeşitlilik, siyasi rekabetin zenginleşmesini ve topluma farklı siyasi opsiyonları seçme imkânını vermektedir (Türk, 1997:72). Bu sebeple sağlıklı bir demokratik işleyiş adına kesinlikle birden fazla siyasi parti olmalı ve aralarındaki rekabet de teşvik edilmelidir. Bununla birlikte seçim dönemlerinin hepsinde reklam, tanıtım ve propaganda faaliyetleri için ayrı bütçelere ihtiyaç duyulmaktadır. Siyasi partilerin kendilerini seçmene tanıtarak açıklayabilmeleri ve onların siyasi tercihlerini etkileyebilmeleri için bahsi geçen bütçeler hayati derecede önemlidir. Bu sebeple demokrasinin talep ettiği şekilde sağlıklı olabilmesi ve eşit rekabet ortamının sağlanabilmesi için siyasetin finansmanı şarttır. Diğer taraftan Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde ise siyasi partilerin teşkilat yapıları yerine adayların bireysel nitelikleri öne çıkar. Çünkü bu gibi ülkelerde adayların bireysel politikaları önemli olduğu için seçim kampanyalarının finansmanı birinci dereceden önemi talep eder. Bu sebeple adayların yürüttükleri kampanya sürecindeki bireysel performansları ve politikaları bireysel bağışlarla finanse edilmeyi gerektirir. Bu durum adayların, seçim kampanyalarını aksaksız şekilde yürütmek ve halka sesini duyurarak seçmen kazanabilmek için güvenilir finans kaynağına ihtiyaç duymasına sebep olmaktadır (Popper, 1989:223).

DEMOKRASİ VE SİYASİ ETİK: SİYASİ FİNANSMAN KAYNAKLARI

Siyasetin finansmanı, terim olarak siyasi partilere ve adaylara, iktidarı elde etme hedefinde sağlanan maddi kaynaklar anlamına gelmektedir (Dağdelen, 2013:298). Kırbaş'a göre ise bu terim: "*siyasi partiler, bağımsız adaylar, siyasette bulunan sivil toplum kuruluşları, mahalli idareler ve cumhurbaşkanlığı adaylarının ihtiyaç duyduğu para, mal ve hizmetlerin sağlanması, harcanması, izlenmesi ve denetlenmesi süreci*" olarak tanımlanmaktadır (Kırbaş, 2012:164). Uzun'un önerdiği şekliyle siyasetin finansmanı: "*partilerin seçimler ve diğer demokratik süreçlerde üstlendikleri roller nedeniyle aslında seçimlerin ve demokrasinin finansmanıdır*" (Uzun, 2009:237). Birbirlerini tamamlayarak bir bütün oluşturan bu tanımlar, siyasetin finansmanının yalnızca maddi kaynakların sağlanmasıyla sınırlanmadığını, bununla beraber sağlanmış olan kaynakların harcama kanallarını takip etmek ve denetlemek hususlarını da içerdiğini gözler önüne sermektedir. Dağdelen'in yapmış olduğu tanım siyasal

partiler ve adaylar nezdindeki mali kaynaklara odaklanmışken; Kırbaş'ın kullandığı şekilde bu terim daha geniş bir çerçevede sivil toplum kuruluşları (STK) ve yerel yönetimleri de kapsamaktadır. Uzun'un bakış açısında siyasetin finansmanının demokrasinin işleyişine bağlandığını görmekteyiz. Nitekim bu bakış açısına göre seçim süreçlerinde siyasetin finansmanın rolü öne çıkarılmıştır.

Hedef kitlelerinin taleplerini bilen siyasi partiler, buna uygun şekilde hazırlanmış programlarla iktidar olma mücadelesine katılmaktadır. Bu siyaset yarışı içinde yürütülen her faaliyet doğal olarak parti için de bir maliyete sebep olmaktadır. Bununla birlikte, tarihin akışında teknolojik gelişmelerle birlikte parti harcamaları da artmıştır. Parti idaresinin profesyonelleşmesi, kitle iletişim yöntemlerinin gelişimiyle kampanya tekniklerinde ve pratiklerinde doğan gelişmeler şüphesiz ki seçim harcamalarının kayda değer bir seviyede artmasına sebep olmuştur (Dağdelen, 2013:298). Kampanya süreçlerindeki maddi ihtiyacın bu şekilde artması, siyasi partiler arasındaki rekabetin sağlıklı şekilde kurulabilmesi için finansal kaynakları her zamankinden çok daha kritik seviyeye taşımıştır. Bu durumda da siyasi partilerin gelir kaynağının nasıl oluştuğu ve nelerden teşekkül ederek elde edildiği soruları hayati öneme sahiptir. Çünkü yaşanan bu maddi kaynak ihtiyacı, partilerin seçim yarışlarında hedeflerini gerçekleştirebilmek için daimi surette artan maddi külfetlerle boğuşmaları durumunda olduklarını ortaya koyar. Yönetimin profesyonelleşmesiyle birlikte çağdaş kampanya yürütme teknikleri, etkili olduğu kadar da maliyetli stratejiler geliştirmektedir. Bu sebeple siyasi partilerinin çeşitli maddi kaynaklara sahip olması ve bu finans kaynaklarını elde etmedeki usulleri, bu partilerin finansal sürdürülebilirlik becerisini ve siyasi rekabetteki gücünü doğrudan belirlemektedir. Adil bir seçim süreci adına tüm siyasi partilerin, kendisine yetebilecek derecede bir finans kaynağına şeffaf bir şekilde erişebilmesi hayati önem taşır. Bunun için de siyasetin finansmanı hususundaki regülasyonların ve denetimlerin eksiksiz surette hayata geçirilmesi elzemdir.

Güvenilir ve etkili bir siyasi teşkilatlanma için en kritik unsur hesap verebilirlik ve şeffaflıktır. Şeffaflık ilkesi, demokratik rejimlerde demokrasiye katılımın en önemli unsurudur. Seçmenlerin karar verme yahut uygulama süreçlerine etkin bir şekilde katılmasını sağlar (Gençkaya, Gündüz & Tetik, 2016:12). Bu ilkeler, siyasi rejimlerin güvenilirliğini ve halkın idare süreçlerine olan güvenini (kamuoyu güvenini) artırma potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla hesap verebilirlik ile şeffaflık, demokratik bir toplumun temel unsurları olarak görülmektedir. Böylece siyasetçilerin sorumluluklarını mümkün olduğunca yerine getirmesini teşvik eder. Bu ilkelerin sağlanabilmesi için kamu kurumlarında güçlü bir denetim mekanizmasının oluşturulması ve açık iletişim politikalarının benimsenmesi elzemdir.

Siyasetin finansmanında şeffaflığın sağlanması amacıyla yasal düzenlemelerin uygulanması büyük bir önem taşımaktadır. Siyasi partiler ve adayların seçim kampanyalarıyla ilgili finansmanlarına ilişkin hukuki düzenlemeler, siyasette mutlak şeffaflığı sağlayacak surette tasarlanmalıdır (Gençkaya, Gündüz & Tetik, 2016:13). Bu düzenlemeler, toplumdaki güvenin artmasına ve siyasi süreçlerin şeffaflığının sağlanmasına dayanak olabilir. Bununla birlikte siyasi aktörlerin mali kaynaklarının kökeni ve bu finans kaynaklarının nasıl harcandığı konusunda açık bilgi sağlanması, demokratik katılımın güçlenerek politikaların daha adil bir şekilde kurulmasına destek olabilir. Bu durumda şeffaflığı teşvik etmek maksadıyla etkin denetim mekanizmaları ile birlikte şeffaf raporlama ve hesap verebilirlik standartlarının belirlenmesi kritik öneme sahiptir. Bunun neticesinde siyasetin finansmanı ile ilgili olası yolsuzlukların ve çıkar çatışmalarının önüne geçmek mümkün olabilir.

Türk Siyasi Partiler Kanunu'na (SPK) göre siyasi partilerin gelirleri çeşitli kaynaklardan oluşmaktadır. Fakat bu gelirleri elde etme sürecinde kesinlikle amaçlarına mugayir faaliyetlerde bulunmaları yasaktır. Bu çerçevede Siyasi Partiler Kanunu'nun belirlediği ölçüde partilerin maddi gelir kaynakları "*parti üyelerinden alınacak giriş ve üyelik aidatları, milletvekillerinden alınacak milletvekilliği aidatları, aday adaylarından alınacak özel aidatlar, parti ürünlerinin satışından elde edilen gelirler, parti yayınlarından sağlanan gelirler, üye kimlik kartları ve diğer belgeler için alınan paralar, düzenlenen etkinliklerden elde edilen gelirler, parti mal varlığından sağlanan gelirler, bağışlar ve devlet tarafından yapılan yardımları*" kapsamaktadır (Siyasi Partiler Kanunu [SPK], 1983: Madde 61).

Siyasi partilerin finansmanı, tarihsel olarak parti içi gelirler, üye aidatları, mal varlıklarından elde edilen kazançlar ve sosyal etkinliklerden sağlanan gelirlerle sağlanmıştır. Bağışlar ve devlet yardımlarının ortaya çıkması da doğal olarak bu iç kaynakların önemini giderek azaltmıştır. 1950'li yıllardan sonra kamusal desteğin yükselişi sonucunda bağışlar ve devlet yardımları, parti dışı gelir kaynakları arasında daha belirleyici hâle gelmiştir. Bu durum da siyasi partiler gelirlerini üyelerinden ve kendi varlıklarından ziyade geniş halk tabakasından ve devletten aldığı desteklerle çeşitlendirmiştir.

Bu dönüşüm, siyasi partilerin finansman modellerinde önemli bir değişime sebep olmuştur. Dolayısıyla bunun sonucunda siyasi partilerin bağımsızlıkları ve etkinlikleri hakkında birtakım eleştiriler ortaya çıkmıştır. Buna karşın geniş halk kitlelerinden ve devletten edinilen destek sonucunda siyasi katılımın artması olanağının doğduğunu

söyleyen görüşler de vardır. Neticede bu finansman modeli dönüşümü, demokratik süreçlerin ve siyasi teşkilatların işlerliğinde kritik bir rol oynamaktadır (Uzun, 2010:30).

Siyasi partiler, faaliyetlerini sürdürebilmek ve etkin bir şekilde işleyişlerini devam ettirebilmek için yalnızca gelir elde etmekle kalmayıp, aynı zamanda çeşitli harcama kalemlerine de ihtiyaç duymaktadır. Bu harcamalar arasında bina kirası, personel maaşları, malzeme alımları, araç-gereçlerin bakımı ve propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi ile ilgili masraflar gibi kalemler önemli bir yer tutar. Hususen bir siyasi parti, seçimlerin evvelinde geniş çaplı bir propaganda kampanyası yürütmek amacıyla broşürler, afişler, reklam materyalleri ve diğer tanıtım araçlarına yatırım yapmak zorundadır. Bunun doğal bir sonucu olarak bu tür harcamalar genellikle yüksek maliyetler doğurur. Bu maliyetlerin karşılanabilmesi, partinin sahip olduğu maddi kaynaklarla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle siyasi partilerin finansal kaynaklara erişimi, partinin faaliyetlerini sürdürebilmesi ve etkinliğini devam ettirebilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Yücekök'ün belirttiği üzere bir siyasi parti finansal zorlukla karşılaştığında, geniş bir seçmen desteğine sahip olsa dahi, varlığını devam ettirmekte güçlük yaşayabilir. Bu durum, siyasi partilerin finansal kaynaklara erişiminin, sürdürülebilirlikleri açısından ne denli önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Yücekök, 1972:70).

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de siyasete devlet yardımı, modern demokrasinin günümüzde artan ölçüdeki maliyetlerini karşılamaya yardımcı olmak, kaynakların çeşitliliğini arttırmak, siyasetteki rekabetin daha adil gerçekleşmesini sağlamak ve böylece maddi gücün belirleyiciliğini en az seviyeye indirmek maksadıyla siyasetin finansmanında kullanılagelen bir usuldür. Devlet yardımı aynı zamanda siyasi partilerin artan mali giderlerle başa çıkmasını sağlayan, demokrasi rejimi adına her bir partinin eşit fırsatlara sahip olmasını önceleyen, hür bir şekilde siyaset yapabilmelerine fırsat veren bir mekanizmadır (Biezen, 2003:34-35). Bu mekanizma demokratik süreçlerin varlığını sürdürebilmesi ve adalet dengesinin kurulabilmesi için elzemdir. Siyaset sahnesinde devlet yardımları bir anlamda fırsat eşitliğini garanti altına almayı vaat ederken diğer yandan parti politikalarının maliyetlerini de dengeler. Bu sayede bütün siyasi aktörlerin demokrasiye katılımı teşvik edilmiş olur. Bu durumda demokrasinin en temel ilkelerinden olan çoğulculuk güçlenir.

Devlet yardımlarının temel misyonu hakkında şu yanılıya düşülmemelidir: Bu yardımlar kesinlikle siyasi partilerin bütün mali harcamalarını karşılamayı hedeflemez sadece eşit rekabet ortamını korumayı amaçlayarak demokrasinin sağlamlığına destek olmayı ilke edinir. Bu ilke aynı zamanda siyasi partilerin yardım yahut bağış taleplerini sonlandırmayı da içermez. Devlet yardımı, adil ve dengeli bir şekilde pay edilerek siyasi rekabetin sağlıklı yürütülmesi ve devlet bütçesine zarar verecek bir bağımlılığı önlenmesi amacını taşır (Nassmacher, 1989:238). Siyasetin finansmanı ile ilgili tartışmaların ön planında yer alan bir husus olarak devlet yardımlarının hukuki düzenlemesi, seçim giderlerinin geometrik artışıyla birlikte zorunlu hâle gelmiştir. Birtakım eleştiriler, bu yardımların kartel partilerinin doğmasına sebep olacağını iddia etmektedir (Gençkaya, 2000:136).

Siyasi partiler tarafından yaygın olarak tercih edilen bir diğer finansman kaynağı üye aidatları karşımıza çıkmaktadır. Bu maddi kaynak, parti içinde elde edilir ve bir partinin meşru ve en demokratik kaynağı olarak kabul edilmektedir. Çünkü tamamen gönüllülük esasına dayanır (Biezen, 2003:17). Duverger ise üye aidatlarını siyasi partiler için şu şekilde tanımlamaktadır: *"Aidat, üyeliğin ve katılmanın psikolojik bir yönüdür. Hem bir sadakat ifadesi hem de bir sadakat kaynağı olarak görülür. Aidatın düzenli olarak ödenmesi veya yüksek miktarlarda aidat verilmesi gibi eylemler, üyenin partiyle olan bağlarının gücünü yansıtır."* (Duverger, 1993:109). Duverger, yapmış olduğu bu tanımda üye aidatlarının düzenli ödenmesiyle üyeler ile siyasi parti arasında organik ve güçlü bir bağın oluşmasını kaçınılmaz olarak görür. Nitekim Siyasi Partiler Kanunu'nun 61. maddesinde de siyasi partilerin elde edebileceği gelirler sıralanırken bunlar arasında üyelik aidatları ve bağışlar da yer almıştır. Bu kanun, siyasi partilerin ana gelir kalemlerinden olan aidatı şu şekilde çeşitlendirmiştir: *"giriş aidatı, üyelik aidatı, milletvekili aidatı ile milletvekili, belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliği aday adaylarından tahsil edilecek özel aidat."* (SPK, 1983: Madde 61).

Siyasi Partiler Kanunu'nun 66. maddesi ise partilere yapılacak bağışları bir düzene koyarken bağışlarla ilgili temel esasları da açık şekilde belirlemiştir. Buna göre *"kamu kurumları, yerel yönetimler ve muhtarlıklar, kamu iktisadi teşebbüsleri, bankalar ile kamu iktisadi teşebbüsü sayılmamakla birlikte ödenmiş sermayesinin bir kısmı devlete veya sayılan bu kuruluşlara ait müesseseler, siyasi partilere hiçbir şekilde taşınır veya taşınmaz mal ile nakit ve haklar bağışlayamaz; bedelsiz olarak kullanıma sunamaz ve bağlı oldukları yasal sınırlar dışında siyasi partilere aynı hakların devrine dair tasarruflarda bulunamaz"* (SPK, 1983: Madde 66). Lâkin kamu kurumu olma niteliğine sahip meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları, kooperatif, dernek ve vakıflar ancak kendi tüzüklerine uyma yükümlülüğünü yerine getirmek şartı ile siyasi partilere bağış veya yardımda bulunabilir (SPK, 1983: Madde 64). Bu bağış karşılığında verilen makbuzda, bağış sahibi kuruluşun ve vekilinin ya da yetkili temsilcisinin kimler olduğu açık şekilde yer almalıdır (SPK, 1983: Madde 64). Kanun en son olarak siyasi partilerin Türk tabiiyetinde olmayan tüzel ve gerçek kişilerden, uluslararası kuruluşlar ile yabancı ülkelerden hangi sebeple olursa olsun hiçbir

şekilde aynı yahut nakdi yardım veya bağış kabul edemeyeceklerini net bir şekilde belirtmiştir (SPK, 1983: Madde 64).

Siyasetin kamusal finansmanı ne kadar destek görse de buna karşın bazı eleştirilerle de karşılaşmıştır. Bu eleştiriler, kamu kaynaklarının siyasi partilerin ana gelir kaynağı haline gelmesinden endişe duyarak partilerin devlet müdahalesine karşı daha savunmasız hâle gelebileceğine işaret etmektedir. Kamu kaynaklarına kolay erişim sağlanması, siyasi aktörlerin finansal destek arayışları ile toplumsal tabanları arasında yeni ve sağlıklı ilişkiler geliştirmelerini sınırlandırabilir. Küçük partilere yönelik kamusal destek sağlanması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilse bile bu durumun etkin bir muhalefet kurmanın zayıflamasına yol açabileceği kaygısı bulunmaktadır. Kamusal desteklerin ağırlıklı olarak partilerin merkezi yapısına yönlendirilmesi, diğer kademelerin etkisini azaltabilir ve teşkilat yapısında kopukluklara neden olabilir. Bununla birlikte kamusal desteklerin temel amacının siyaset ile yolsuzluk arasındaki bağı kesmek olduğu düşünülse de pratikte bu hedefin her zaman gerçekleştirilemediği ve kamusal desteklerin bulunduğu bazı ülkelerde yolsuzlukların devam ettiği gözlemlenmiştir (Uzun, 2010:66-75). Neticede bu eleştiriler, kamusal finansmanın siyasi süreçteki vazifesini ve etkilerini tartışmaya açarken dengeli ve sağlıklı bir mali sistem için de çeşitli tavsiyeleri teşvik eder.

Kırbaş'a göre de devlet yardımlarının olası negatif etkileri vardır. Onun ifadesine göre de devlet yardımlarının siyasi partilere sağlanması, aynı şekilde bu partileri devlet müdahalesine daha açık hâle getirerek demokratik süreçlerin bağımsızlığını zayıflatabilir. Siyasi partilerin mali açıdan rahatlaması, diğer gelir kaynaklarından vazgeçmelerine neden olabilir. Dolayısıyla bu durum siyasi çeşitliliği azaltabilir. Ayrıca yeni partilerin siyasi arenaya girişini zorlaştırarak katılım tabanını daraltabilir. Bu da siyasi rekabetin zayıflamasına neden olur. Devlet yardımlarının artması, parti liderlerinin etkisini güçlendirebilir ve bu da parti içi demokrasiyi olumsuz yönde etkileyebilir. Bunun yanı sıra devlet yardımları, partileri aşırı harcamaya teşvik ederek mali disiplini zayıflatabilir. Bu eleştiriler, devlet yardımlarının siyasi sisteme olan etkilerini sorgulamakta ve daha dengeli bir finansman modeli üzerinde düşünmeyi gerektirmektedir (Kırbaş, 2012:180-181).

Bir başka tenkit unsuru ise siyasi partilerin devlet yardımlarına bağımlı hâle gelmesiyle sivil karakterlerini tamamen kaybederek bir kamu kuruluşuna dönüşme ihtimalidir. Bu riske getirilen eleştiri, siyasi partilerin organik doğasının bozulabileceğine işaret eder. Bu endişenin temelinde parti bağımsızlığının kaybolması ihtimali yatmaktadır.

TÜRKİYE ÖRNEĞİNDE SİYASİ PARTİLERİN VE ADAYLARIN FİNANSMANININ DENETİMİ

Siyasetin finansmanında şeffaflığın sağlanması adına önemli bir araç olarak en öne çıkan husus mali denetimdir. Demokratik rejimlerde kamuoyu güvenini sağlamak ve siyasi katılımı teşvik için siyasi partilerin ve cumhurbaşkanı adaylarının yürüttükleri seçim kampanyalarıyla finansal kaynaklarının düzenlenmesi elzemdir. Bu düzenlemelerin amacı, harcamaların kontrol altına alınması, siyasi sürecin etik bir zemine oturtulmasıyla adaletin sağlanmasıdır (Öztürk, 2000:93). Dolayısıyla mali denetimin siyasi partiler ve siyasi rejim hususunda pek çok faydası vardır.

Mali denetim her şeyden önce toplumdaki çıkar gruplarının hangi siyasi partiyi desteklediğini net bir şekilde gösterir. Bu durum doğrudan siyasi bilincin gelişmesine fayda sağlar. Çünkü seçmenler bu sayede siyasi tercihlerini çok daha bilinçli şekilde yapabilmeye imkânını elde etmiş olur. Bununla birlikte halk, seçim sürecine daha fazla güven duymaya başlarken çıkar grupları da siyasi süreçlere müdahil olma konusunda çekincede kalır. Seçmenler arasındaki (yani kamuoyunda) adaletsizlik algısı da önlenir.

Mali denetimler, siyasi partilerin finansal işlemlerinin hukuki uygunluğunu ve parti amaçlarına uygun şekilde yürütüldüğünü güvence altına alarak parti üyelerine güven sağlamaktadır. Yapılan araştırmalar, siyasi partilerin iç işleyişlerinde şeffaflık eksikliği olduğunu ortaya koymuştur. Mali denetim raporları, parti içi mali süreçlerin şeffaflığını artırmakta ve bu durum, demokrasi anlayışının ve toplumun demokratik kültürünün gelişimine katkı sağlamaktadır. Mali denetimlerin en önemli yararlarından biri, demokratik sürecin ilerlemesine destek olarak şeffaflığı artırmasıdır (Kaya, 2006: 586).

Türkiye'de siyasi partilerin denetimi konusu, hangi organ tarafından gerçekleştirileceği hususunda önemli bir tartışma meselesidir. 1961 Anayasası'nda bu denetimlerin yapılması gerekliliği vurgulanmış ve eski 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda bu konuya ilişkin ayrıntılı düzenlemeler yer almıştır. Daha sonra 1982 Anayasası'nda siyasi partilerin mali denetiminin Anayasa Mahkemesi tarafından yapılacağı ve bu süreçte Sayıştay'dan yardım alınacağı belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin bu görevi yerine getirirken uygulayacağı usuller ve bu denetimlerin sonuçları, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda da ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir (Teziç, 2016: 394).

Siyasi partilerinin finansal denetiminde, partilerin kendi hesaplarının dayanmış olduğu belgeler, makbuzlar ve mali defterler üzerinden doğruluk incelemesi yapılır. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 60. maddesine göre: “*siyasi partiler her kademedede; üye kayıt defteri, karar defteri, gelen ve giden evrak kayıt defteri, gelir ve gider defteri ile demirbaş eşya defteri tutmak zorundadır*” (SPK, 1983: Madde 60). Dolayısıyla doğruluk incelemesi, 60. maddede yer alan tüm defterler ve mali kayıtların incelenmesiyle doğruluğunun belirlenmesi yoluyla hayata geçirilir (Kaya, 2006:598). Anayasa Mahkemesi'nin gerçekleştirmiş olduğu mali denetimlerde siyasi partilerin il teşkilatlarına dair defterler ve belgeler, bazı özel durumlar haricinde incelemeye tabi tutulmamaktadır. Bu durumun pratik faydası vardır. Çünkü Anayasa Mahkemesi'nin iş yükü hafifleyerek mali denetim süreci buna bağlı şekilde hızlanmaktadır. Elbette bunun pratik faydası olduğu kadar olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir uygulama olduğunu da kabul etmek gerekmektedir. Bu durumda il teşkilatlarındaki finansal hareketliliğin tafsilatlı bir denetime tabi tutulmaması hâlihazırda usulsüzlüklerin tespitini engellerken gelecekte yapılacak olası usulsüzlüklerin ortaya çıkarılmasını da zorlaştırır. Böylece karşımıza il teşkilatlarının mali tablolarının daha etkin bir surette denetlenmesi adına ilave tedbirler alınması çıkmaktadır. Bu bağlamda il teşkilatlarının mali defterlerinin ve kayıtlarının sıkı bir şekilde denetimden geçirilmesi ve bununla birlikte merkezle uyumluluğu kontrol edilerek düzenlemelerin yapılması sağlanmalıdır. Bu denetimler hukuki olarak olması gerektiği şekilde gerçekleştiği takdirde siyasi partilerin finansal tablolarının şeffaflığı artarak hesap verebilirliği kuvvetlenmektedir (Kaya, 2006:598; Özyavuz, 2007: 290). Siyasi Partiler Kanunu'nun 61-69. maddeleri, siyasi partilerin maddi gelirlerini nasıl elde edebileceğini ve bu sürecin hukuki çerçevesini yasa çerçevesinde belirlemektedir. Aynı kanunun 70-72. maddeleri ise siyasi partilerin elde ettiği maddi gelirlerin nasıl harcanacağını hukuki olarak temellendirmektedir. Belirlenen bu hukuki çerçevede Anayasa Mahkemesi, siyasi partilerin finansal faaliyetlerini titizlikle inceleyip ortaya çıkan tablonun anayasaya ve kanunlara uygunluğunu değerlendirmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin bu denetimdeki odak noktası; siyasi partilerin maddi kaynakları ile bu kaynakları elde etme süreçlerinin kanunlara uygunluğunu kontrol etmek ve bununla birlikte yapılan harcamaların da yine hukuki bir çerçevede olup olmadığını değerlendirmektir. Bu denetim sürecinin temel maksadı, siyasi partilerin finansal şeffaflığını arttırmak ve hesap verebilme sorumluluklarını güçlendirmektir (Özyavuz, 2007:290).

Anayasa Mahkemesinin yürüttüğü finansal denetim süreci, siyasi partilerin mali faaliyetlerinin hukuki ve anayasal çerçevede uygunluğunu tespit etmek adına hayati bir vazife üstlenmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi incelemiş olduğu bir siyasi partinin gelir ve gider tablosunda hukuki bir usulsüzlük fark ederek bunu kanunlara aykırı bulursa o zaman bu usulsüzlüğe göre çeşitli yaptırımlar uygulayabilir. Bu yaptırımlardaki ceza yelpazesi, tespit edilen usulsüzlüğün niteliğine göre değişebilir. Bu durumda Anayasa Mahkemesi, mali cezalardan başlayarak usulsüzlük tespit edilen siyasi partinin kapatılmasına kadar geniş bir çerçevede ceza verme yetkisine sahiptir. Cezaların bu derecede geniş bir yelpazeye yayılmasının temel gayesi siyasi partilerin hesap verme sorumluluğunu güçlendirmektir. Bu sorumluluğu güçlenen siyasi partilerin doğal olarak finansal faaliyetlerini tamamen kanunlara uygun bir şekilde yürütmesi beklenir. Böylece ülkede demokratik süreçlerin sağlıklı işlemesi sağlanır. Bu kavramsal çerçevede Anayasa Mahkemesi'nin finansal denetimlerinin doğrudan demokratik rejimlerin bir parçası olduğunu söylemek doğru olur (Çetinkaya, 2015:194).

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na göre siyasi partilerin belirlenmiş olan gelir çeşitleri haricinde bir finansal gelir elde etmesi ve söz konusu olan bu gelirin de hazineye irat olarak kaydedilmesi bir sorun teşkil etmemektedir. Fakat gayri hukuki olan gelirlerin hazineye irat olarak kaydedilmesi durumunda siyasi partinin malvarlığında ancak bu gelir miktarına göre bir azalma olur. Bununla birlikte bir siyasi partinin, yasaların verdiği hükümlerin aksine bir şekilde harcama yapması durumunda bu harcama tutarının gider olarak hazineye irat şeklinde kaydedilmesiyle beraber, söz konusu siyasi parti yapmış olduğu gider tutarını da hazineye ödemeye yükümlüdür (Kaya, 2006:600). Bu düzenlemenin temel amacı siyasi partilerin finansal faaliyetlerini hukuki düzlemde yapmasını sağlamaktır. Böylece kamu kaynakları korunmuş olacak ve siyasette hesap verebilirlik güçlenecektir.

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 111. maddesi ile 116. maddesi, siyasi partilerin mali hesaplarının kanunlara riayet ederek yürütülmesi ve bu hesapların düzenli şekilde Anayasa Mahkemesi'ne sunulması adına belirli kişilere önemli sorumluluklar ve vazifeler yüklemektedir (Mehter, 1991:458). Siyasi Partiler Kanunu'nun 111. maddesinde, aynı kanunun 75. maddesinin içerdiği hükme göre yapılan araştırma ve incelemeleri engelleyen yahut talep edilen bilgileri teslim etmeyen sorumlular için ciddi derecede cezalar öngörülmektedir. Bu maddenin öngördüğü cezalar şu şekildedir: Araştırmaları ve incelemeleri engelleyen sorumlular 6 aydan başlayarak 1 yıla kadar hapis cezası ve 60 milyon liradan az olmaması şartıyla para cezasına çarptırılır (Mutlu, 2006:573; SPK, 1983, Madde 111). Bu cezalar caydırma güçleriyle siyasi partilerin finansal faaliyetlerini hukuki sınırlar içerisinde yürütmesini sağlar. Aynı zamanda bu kanun, kamu kaynaklarının korunması maksadını taşıyarak siyasi hesap verebilirlik konusunda demokratik rejimi kuvvetlendirir.

Anayasa Mahkemesi'nin bir siyasi partinin finansal denetim sürecinde belirlediği en önemli siyasi yaptırımlardan biri de hukuksuzluğun tespitinden sonra siyasi partinin kapatılması cezasıdır (Çelik, 2011:196; Mehter, 1991:458). Bu yaptırımın ve cezasının uygulanması hususene bir siyasi partinin yabancı kaynaklardan bağış alması durumunda gerçekleşmektedir (Sağlam, 1999:186). 1982 Anayasası'nın 69. Maddesinde herhangi bir siyasi partinin; yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan yahut Türk uyruğundan olmayan tüzel ya da gerçek kişilerden maddi destek alması halinde ilgili partinin kalıcı olacak şekilde kapatılacağı bildirilmektedir (Çelik, 2011:196).

Bu hukuki düzenlemelerin temel amacı, siyasi partileri dış kaynaklardan gelebilecek herhangi bir etkiye karşı korumak ve millî çıkarları tamamen muhafaza etmektedir. Yabancı kaynaklı finansal yardımların demokratik ve siyasi süreçler üstündeki potansiyel etkilerini engellemek maksadıyla koyulan bu yaptırımlar, siyasi partilerin de bağımsızlığını güvence altına almaktadır. Bununla beraber millî egemenliğe saygıyı da aynı şekilde güvence altına almayı hedeflemektedir.

SONUÇ

Modern demokrasilerin vazgeçilmez bileşenlerinden biri olarak kabul edilen siyasi partiler, siyasi iktidarı elde etme hedefi doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Bu demokratik çerçevede, siyasi partilerin seçim kampanyalarını ve günlük işleyişlerini sürdürebilmeleri için mali kaynaklara ihtiyaçları vardır. Siyasetin finansmanı kavramı, partilerin ve adayların gelir kaynakları ile bu kaynakların kullanım biçimlerini ifade eder. Kamu fonları, bağışlar ve üyelik aidatları gibi gelir kaynakları da doğal olarak hukukî düzenlemelerle belirlenmiştir. Bu düzenlemelerin temel amacı, siyasi süreçlerin adil ve şeffaf bir biçimde yürütülmesini sağlamaktır. Örneğin, Almanya ve Fransa gibi ülkelerde belirli bir oy oranını aşan siyasi partilere devlet desteği sağlanmaktadır. Türkiye'de ise, siyasi partilere yönelik yardımların adil bir şekilde dağıtılmaması, rekabetin dengesiz bir ortamda cereyan etmesine yol açabilmektedir.

Siyasi partilerin finansmanında şeffaflık, demokratik süreçlerin sağlıklı işleyişi açısından hayati bir öneme sahiptir. Lâkin Türkiye'de, siyasi partilerin gelir ve giderlerinin kamuoyuna açıklanmaması, siyasi finansman sisteminin şeffaflığında ciddi eksiklikler doğurmaktadır. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, siyasi partilerin mali kaynaklarının düzenlenmesini ve Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmesini öngörse bile bu denetimlerin etkinliği ve şeffaflığı noktasında yetersizlikler bulunmaktadır. Hususi olarak siyasi partilerin yabancı kaynaklı bağışlar almasının yasaklanması ve bu yasağı ihlal eden partilerin kapatılması gibi düzenlemeler, siyasi süreçlerin dış müdahalelere karşı korunması açısından önem arz etmektedir. Türkiye'de siyasetin finansmanının daha adil ve şeffaf bir yapıya kavuşturulabilmesi için reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumun sağlanması için de gerekli yasal mevzuat oluşturulmalı ve bu yasal mevzuat "açıklama, raporlama, izleme ve uygulama" gibi asgari koşulları taşımalıdır. Siyasi aktörler "finansal hesaplar, gelirler, harcamalar ve bağışçı bilgileri" başta olmak üzere istenilen bilgi ve belgeleri sadece ilgili kurumlara bildirmemeli mutlaka kamuoyunun ve diğer siyasi parti/adayların da incelemesine açmalıdır. Söz konusu bilgi ve belgelerin ayrıntılı olması dışında herkesin anlayabileceği şekilde sade bir dille kaleme alınması bir başka önem arz eden gerekliliktir. Bilgilerin kamuoyuyla paylaşılması kadar zamanında açıklanması da bir diğer önemli husustur. Seçimlerden veya bütçe yılından sonra yapılan açıklamalar güncelliğini kaybettiği için işlevini yitirmektedir. Bununla birlikte kamuoyu ile paylaşılacak bilgiler, mukayese ve denetime uygun şekilde sunulmalıdır. Bu reformlar, siyasi partilerin finansmanındaki eşitsizlikleri azaltmayı, demokratik değerlerin güçlendirilmesini sağlamayı ve toplumun siyasi aktörlere duyduğu güveni artırmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

Abdulahkimoğulları, E. (2002). "Türkiye'de Siyasi Partilere Yapılan Devlet Yardımı ve Siyasi Partilerin Mali Denetimi", *Liberal Düşünce Dergisi*, 7(27): 169-180.

Aliefendioğlu, Y. (1996). *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Altıntaş, H. (2003). "Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri", *Akdeniz İ. İ. B. F. Dergisi*, 3(5): 1-31.

Biezen, I. (2003). *Financing Political Parties and Election Campaigns-Guidelines*. Germany: Council of Europe Publishing.

Cerit, M. (2019). *Siyasal Partiler, Parti İçi Demokrasi ve Siyasal Elitler*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çelik, Ö. (2011). "Siyasi Partilerin Seçim Harcamalarının Denetimi". (Basılmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Çetinkaya, B. U. (2015). Türkiye'deki Siyasi Partilerin Finansmanı ve Şeffaflaşma. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hasan Kalyoncu Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Dağ, M. & İrk, O. (2012). "Türkiye'de ve İngiltere'de Siyasal Partilerin Ortaya Çıkışı", Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 4(2): 41-49.
- Dağdelen, A. (2013). "Siyasal Yozlaşma Olgusu ve Siyasetin Finansmanı Arasındaki İlişkiye Genel Bir Bakış", Niğde Üniversitesi İ. İ. B. F. Dergisi, 6(2): 291-306.
- Duverger, M. (1993). Siyasi Partiler. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Eren, F. (2015). Borçlar Hukuku Genel Hükümler. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Gençkaya, Ö. F., Gündüz, U. ve Cihangir Tetik, D. (2016). "Siyasetin Finansmanı ve Şeffaflık". (Özarslan, Oya, ed.). Ankara: Altan Matbaacılık.
- Gökçe, A. F. (2013). "Siyasi Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Disiplin Algısı: Türkiye", Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 5(9): 65-79.
- Karakurt, G. (2016). "Siyasi Partilerin Doğuş Teorileri, Parti Tipolojileri ve Kurumsallaşmaları Bağlamında Milliyetçi Hareket Partisi Üzerine Bir Değerlendirme", Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 2(1): 41-50.
- Kaya, M. O. (2006). "Siyasi Partilerin Mali Denetimi Sorunu Mevcut Durumun Eleştirisi ve Çözüm Önerileri". M. Turhan ve H. Tülen (Ed.), Anayasa Yargısı İncelemeleri I. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları: 585-609.
- Kırbaş, S. (2012). Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi, Yolsuzluk, Siyasetin Finansmanı. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Mehter, H. (1991). "Siyasi Partilerin Mali Denetimi", Anayasa Yargısı Dergisi, (8): 441-468.
- Nassmacher, K. H. (1989). "Structure and Impact of Public Subsidies to Political Parties in Europe: The Examples of Austria, Italy, Sweden and West Germany". H. E. Alexander (Ed.), Comparative Political Finance in the 1980s. Cambridge: Cambridge University Press: 236-268.
- Payaslıoğlu, A. T. (1952). Siyasi Partiler. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Popper, K. R. (1989). Açık Toplum ve Düşmanları Cilt 2: Hegel, Marx ve Sonrası. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Oğuz, V. (2011). Türkiye'de Siyasal Partiler Çerçevesinde Politik Yozlaşma ve Etik Sorunu. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Özbudun, E. (1979). Siyasi Partiler. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Özer, A. (2009). Anayasa Hukuku Genel İlkeler. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Özyavuz, T. (2007). Türkiye'de Siyasetin Finansmanı. (Basılmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sağlam, F. (1999). Siyasi Partiler Hukukunun Güncel Sorunları. İstanbul: Beta Yayınları.
- Sarı, M. F. (2020). Siyasi Partilerin Fonksiyonları ve Demokrasiye Etkileri. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Siyasi Partiler Kanunu. (1983). T.C. Resmi Gazete, 18027, 24 Nisan 1983.
- Teziç, E. (1976). 100 Soruda Siyasi Partiler. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Türk, H. S. (1997). Siyasi Partiler Yasası, TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Sempozyumu. 68-106.
- Uzun, C. D. (2010). Anayasa Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı. Ankara: Adalet Yayınları.
- Uzun, C. D. (2009). Anayasa Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı. (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Üskül M. Z. (2006), Türk Demokrasisi'nde 130 Yıl (1876-2006): Prof. Dr. Bülent Tanör'ün Anısına "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri" 10. Yıl Güncellemesi (TÜSİAD Raporu No: 426). <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/5290-turkdemokrasisinde-130-yil-1876-2006> (Çevrimiçi: 2 Ağustos 2024).
- Weber, M. (2017). Meslek Olarak Siyaset. İstanbul: Biblos Kitabevi Yayınları.
- Yücekök, A. N. (1972). "Siyasi Partilerin Masraf Denetimi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 27(2): 65-81.